

Сухомилинська О.В.

37(091)

К 56

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Є. І. Коваленко

Н. І. Белкіна

**ІСТОРІЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІКИ
Хрестоматія**

*Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

ВК

Державна
науково-педагогічна
бібліотека України
імені В.О.Сухомилинського

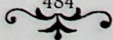

Київ — 2006

396174 К

Перша вимога, що ставиться до окремої особи в державі, полягає в тому, щоб вона хотіла й була здатна виконувати яку-небудь функцію в державі або, як ми можемо це висловити інакше, щоб вона присвятила себе якій-небудь професії і, таким чином, прямо чи опосередковано сприяла виконанню державної мети. З цього випливає найпростіше завдання суспільної школи — допомогти кожному вихованцеві взяти на себе роботу в загальному організмі, або, як ми кажемо, вибрати професію й виконувати її так добре, як тільки можливо. Це ще не моральне завдання, але це основна умова, щоб суспільна школа взагалі могла мати на увазі моральні завдання.

Друге завдання, яке повинна виконати школа, — це привчити кожного індивіда дивитися на свою професію, як на службу, яку слід нести не тільки в інтересах власного матеріального забезпечення й морального самоствердження, але також і в інтересах упорядкованого державного союзу, який дав змогу кожному індивіду користуватися благами державного порядку і культурним спілкуванням для того, щоб присвятити себе роботі і, таким чином, підтримувати свого життя. Залежно від роду професії буде легко, важко чи неможливо зробити з професії пряму службу загальним інтересам. Є цілий ряд професій, яким цей погляд надав характеру найвищої цінності. Але завжди можливо своєчасно розвинути в свідомості підрастаючого покоління переконання, що кожна професійна робота може бути усвідомлена особою, що її виконує, як необхідна служба суспільству і що прийняття на себе всякої безплатної роботи, хоч би яка вона була одноманітна і скромна, зобов'язує виконувати її якнайкраще.

Далі, третє й найвище виховне завдання суспільної школи, яке, звичайно, потребує належної моральної та інтелектуальної обдарованості вихованця, — це мета: розвинути в ньому схильність і силу поряд з професійною роботою і за допомогою неї вміти працювати над власним «я», над удосконаленням цінності своєї власної специфічної особи, щоб розвиток держави, до якої вона належить, прямував до ідеалу морального спілкування, — і притому це не останнє завдання для індивіда. Тільки у зв'язку з цим цінність суб'єктивної особи може стати об'єктивною цінністю і, таким чином, претендувати на виховну цінність, бо ідеал морального спілкування може здійснитися тільки в гармонійному союзі морально вільних осіб, які доповнюють і підтримують одна одну своїми різноманітними особливостями.

Всім цим указано виразні й певно окреслені завдання всякої суспільної школи, а разом із тим і народної; до того ж вони охоплюють собою одночасно всю мету виховання. Я коротко формулюю їх так:

1. Завдання професійної освіти або принаймні підготовки до неї.
2. Завдання — надати морального характеру професійній освіті.
3. Завдання — надати морального характеру формам суспільного співжиття, в яких доводиться працювати по професії.

Ці три завдання разом з тим неподільно з'єднані одне з одним. Жодне з них не можна розв'язати, не розв'язавши двох інших: не можна вказати школі завдання морального оздоровлення суспільного ладу, не виховуючи в учнів морального погляду на професію, як і не можна прищепити учневі моральний погляд на професію, не підготувавши його самого, якомога ґрунтовніше, до цієї професії.

Але й, навпаки, школа нікого не може достатньою мірою підготувати його до професії, якщо вона не відчуває себе засобом для досягнення загальної мети, а саме — засобом для наближення даної держави до ідеалу як правової, так і культурної держави. Як тільки школа задається якою-небудь іншою метою, як тільки вона починає ставити собі, наприклад, суто наукові, суто художні, суто релігійні, суто господарські, купецькі або технічні цілі, тобто окремі цілі, які не можуть служити найвищою метою для кожного з її учнів, — від цього постійно втрачає і сама професійна освіта. У кращому випадку така школа буде технічною школою, школою, яка займається технікою заради техніки, школою наукової, художньої, господарської, релігійної віртуозності і притому віртуозності, яка спеціалізується все більше і все різноманітніше.

Отже, першим і найнеобхіднішим завданням суспільної школи (народної, додаткової й середньої) є професійна освіта, або підготовка до професії.

Колосальна кількість усіх людей у державі займається професіями суто фізичної праці, і це збереже свою силу для всіх часів, бо кожна людська спілка потребує незрівнянно більше фізичних, ніж духовних працівників. Та і обдарованість має лежати передусім не у сфері праці з характером суто духовної діяльності, а у сфері фізичної праці, звідки, власне, з поступовим розвитком культури й розвинулась взагалі вперше духовна робота. Ремесло є основою не тільки всіх теперішніх мистецтв, а також і основою всіх теперішніх наук. Тому-то якщо у суспільної школи, яка повинна готувати до професій, пов'язаних як з духовною, так і з фізичною роботою, немає приладів для розвитку здібностей учня до ручної праці, то вона організована погано. Така організація школи буде тим гіршою, що і в усьому розвитку дитини фізичний розвиток та набування ручних умінь переважають над духовним особливо від 3 до 14 років, коли інстинкти й потяги до фізичної діяльності домінують цілком. Для шкіл, які повинні готувати тільки до духовної роботи, як це трапляється в середніх школах давнього типу, для людей, у яких інстинкти, що притягають їх до фізичної діяльності, вже згасли, виконавши своє призначення щодо розвитку нормального вживання членів і органів чуттів, і які стоять майже виключно під владою інтелектуальних потягів, — для таких людей в організації виховних закладів для ручної праці (крім суто фізичних вправ в інтересах здорового порядку життя) я не бачу ніякої необхідності. А оскільки ще існують і люди і професії такого виду, до яких вони прямують самі собою, то я можу собі уявити і добре організовані трудові школи, які не знають ніякої ручної праці в будь-яких особливих майстернях чи хоча б поза особливими майстернями, поєднаними з яким-небудь видом навчання.

Але школи, які не мають таких установ, є для всіх інших вихованців погано організованими школами. І, зважаючи на вищевказані міркування, кожна народна школа повинна мати які-небудь місця для практичних робіт: майстерні, сади, кухні при школі, кімнати для шиття, лабораторії, щоб систематично розвивати там інстинкти, які заохочують до ручної праці і привчити вихованця виконувати свою роботу все ретельніше, чесніше, сумлінніше і обміркованіше.

Тільки таким чином буде створена одна з найголовніших основ його подальшої професійної освіти, яка становить безпосере-

дне завдання додаткової школи, а саме: своєчасно прищеплена звичка до обміркованої, зразкової, солідної, чесної ручної праці.

Вдаючись до відомого суспільного виразу, я можу це висловити іншими словами: у добре організованій суспільній народній школі викладання ручної праці повинно бути окремим предметом навчання.

Але суть підготовчого виховання до ручної праці не в тому, щоб ознайомити з процесом роботи, інструментами, машинами та матеріалами певної професії, так само, як і суть підготовчого виховання до духовної професії не в самій тільки передачі знань, придатних для майбутньої професії. Тут, як і там, суть підготовчого виховання полягає у тренуванні органів, необхідних для виконання професії, у звичці до чесних методів роботи, у навичці до дедалі більшої старанності, ґрунтовності та обачності й у збудженні справжньої радості від праці. Хто набув цих якостей в якому-небудь систематичному занятті (наприклад, у роботі над дерев'яними виробами), той володіє ними і буде застосовувати їх при всякій ручній праці, яку принесе з собою майбутня професія, цілком так само, як той, хто розвинув у собі логічну здібність мислення, чесність і любов до правди при вивченні латини й математики, володіє цими якостями і застосує їх і в тому випадку, коли пізніше він стане не філологом, математиком чи природником, а юристом, істориком або філософом.

Таким чином, із першого завдання суспільної школи, завдання готувати до професійної освіти, неминуче випливає для організації народної школи вимога спеціального систематичного зростаючого викладання праці, і ця необхідність посилюється ще тією обставиною, що й духовний розвиток має через брак у ранню пору видатної інтелектуальної обдарованості повинен бути неминуче поставлений на ґрунт виховання шляхом ручної праці. Але і для всіх галузей ручної праці, і передусім для професій, які вимагають вивчення вже в силу сплетіння їх інтересів з інтересами держави, необхідна також обізнаність із примітивними знаряддями культури, з читанням, письмом, лічбою, малюванням, — словом, з усім тим, що ми можемо назвати, хоч і не зовсім вдало, висловом «духовні вміння». Вони вимагають фізичного здоров'я й певного розуміння законів природи та власне гігієнічного порядку життя, а для цієї мети фізична гімнастика та природознавство повинні стати істотними складовими частинами навчального плану народної школи.

Тепер мало-помалу починає поширюватися думка про необхідність *перетворення наших шкіл словесного навчання на школи*

праці (щоправда, при сотнях тисяч заперечень); при народній школі то тут, то там влаштовують уже майстерні і шкільні кухні, і ні в якому разі не з вузько професійних міркувань, а через те, що ніщо не допомагає так розвиткові нашого інтелекту й нашого характеру, як щоденна сумлінна робота, зв'язана з самозреченням. Ми знаємо тепер або повинні, нарешті, це знати, що заучування напам'ять біблійних висловів та запитань із катехізису ніяк не дає релігійного виховання, так само, як зазубрювання правил щодо здоров'я не забезпечує гігієнічно розумного поведження, а заучування хронології боїв і ряду князів не може прищепити відданість і любов до своєї вітчизни; що, навпаки, кваліфікований робітник, здатний виконати своє завдання, безумовно, є аристократом в порівнянні з ненавченим, хоч обидва вони на шкільній лаві живилися однією книжною мудрістю.

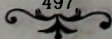
Мета громадянського виховання

Ми поставили за мету громадянського виховання прищепити громадянам держави такі звички, щоб вони прямо чи опосередковано та свідомо могли взяти участь у державному житті з тим, щоб наблизити поступово ту державу, до якої вони належать, до ідеалу правової й культурної держави. Як засіб для громадянського виховання ми визнаємо активну участь у добровільних трудових об'єднаннях, з'ясування поглядів на моральність, знайомство з розумінням державних завдань і моральних цілей держави, з'ясування залежності життєвих інтересів кожного від життєвих інтересів інших і, нарешті, моральне облагороджування участі в усіх справах, що стосуються цілого, завдяки ідеї морального суспільства як кінцевої мети організації всього суспільства. Звідси випливає, що розвиток почуття справедливості і згоди, почуття відповідальності й моральної мужності, почуття національності та авторитарності становить необхідну складову громадянського виховання.

Однак, насамперед, громадянське виховання на такій широкій основі муситиме знайти собі не тільки співчуття, а й активну допомогу всіх чесних і не занадто тенденційно мислячих людей без різниці партій.

Адже жодна партія не може побачити в такій системі виховання загрози тому, що робить її партією, — своєму розумінню суті і меж влади конституційної держави, — крім тієї партії, яка принципово заперечує державу загалом, отже, і конституційний лад. І тільки таке виховання сприятиме дальшому розвитку культурно-правової держави й тих благ, які вона несе окремим громадянам, бо вона сама (і ніякі інші заходи державного правління) зможе наблизити нас до цього ідеалу. Таке виховання буде разом з тим і найкращим захистом проти тієї небезпеки, на яку цілком правильно вказує Стюарт Мілль у вступі до своїх «Дослідів про волю», кажучи, що в конституційній державі суспільству слід бути завжди насторожі по відношенню до тиранії більшості. Ця тиранія більшості значно гірша за деспотизм окремих володарів, усунений у конституційній державі, і вона завжди буває результатом громадянської невихованості або здичавіння, а також прищепленої масам віри в єдину рятівну силу партії.

Тільки таке виховання може дати і надійний захист від домагань тих короткозорих людей, чия злиденна мудрість уся вичерпується сіянням у молодих і старих ненависті до всього буржуазного суспільства, яке не присягнуло їх прапорам. Ці люди не хочуть зрозуміти, що ненависть, яку вони розпалюють, викличе пожежу, в

якій неминуче загинуть і самі палії. Там, де людей з юнацтва привчають служити одне одному, де їх учать ставити за підвалину всякої справи не себе, не свою особу, а ту організацію, до якої вони належать, де з юнацтва виховується вміння при виконанні спільної роботи погоджувати суперечні інтереси, де своєчасно зміцнене уявлення про правову державу, як про загальний зв'язок інтересів, стало життєвим передусім у найкращих із співгромадян, — тільки там створюються надійні перепони для *тиранії партійної та тієї тиранії, яка під прапором погано зрозумілої рівності, ніби стадо слонів, витолочує сходи індивідуалізму — цієї єдиної гарантії здатності держави до дальшого розвитку.*

Оберігати законний індивідуалізм як в окремих особах, так і в партіях, дати йому необхідний простір для його розвитку — це так само важливо для здорового стану держави, як і об'єднати на спільній роботі всі партії та всіх громадян. Це повинно бути провідним принципом не тільки держави, а й партії.

Диктатура якого-небудь класу, навіть наймогутнішого в даному суспільстві, завжди нетривала, хай то буде диктатура дворянства, буржуазії або так званого пролетаріату. Бо диктатура завжди означає владу однієї частини суспільства. Але немає такого суспільного організму, який міг би не тільки жити, але хоча б животіти під пануванням однієї частини суспільства.

Людетво не може зректися віри у свої ідеали, бо це єдиний дійсний засіб проти старіння (склерозу). *Ідеали могутніші від усяких механічних сил, перед непоборною владою яких хоче примусити нас схилитися історичний матеріалізм. У цьому перекоонує нас не яка-небудь теорія, а сам перебіг історії. У всіх культурних державах демократичний рух росте й розвивається невпинно. Але демократизація держави за допомогою конституції може привести до панування черні, якщо при цьому духовна конституція більшості громадян не стане аристократичною.*

Дбаймо ж про вироблення цього аристократичного устрою душі, якого можна досягти тільки громадянським вихованням, розвиваймо етичні ідеали, робімо їх життєвим здобутком чимраз більшого числа співвітчизників — і тоді ми виконаємо головний обов'язок, що лежить на нас. А решту віддамо на волю Господа Бога й майбутнього!